

Pratarmė

44-asis *Colloquia* numeris – tarpdisciplininis, jame straipsnius skelbia istorijos ir literatūros mokslininkai, kultūros ir kalbos istorikai. Jis skiriamas vieno iš pagrindinių moderniosios Lietuvos kultūros kūrėjų Juozo Tumo-Vaižganto (1869–1933), kurio 150-osios gimimo metinės buvo minimos pernai, asmenybei, daugialypei kultūrinei veiklai ir kūrybai aptarti. Numeris pradedamas Vilmos Žaltauskaitės straipsniu, aptariančiu vieną svarbiausių Tumo-Vaižganto gyvenimo pasirinkimų – kunigystę, jo mokslus Žemaičių (Telšių) kunigų seminarijoje (1888–1893) ir jo kaip dvasininko pirmuosius tarnystės metus Žemaičių vyskupijoje. Tyrimas ypač vertingas ir reikšmingas, nes pateikia naujų archyvinių Bažnyčios, pasaulietinės valdžios ir autobiografinių dokumentų, o jų interpretacijos patikslina istoriografinės nuostatos, funkcionuojančias Tumo biografijos tyrimuose. Istorikas Dangiras Mačiulis aptaria vieną Tumo-Vaižganto kultūrinės veiklos aspektą – kolektyvinės atminties konstravimą, kuris, prasidėjęs kaip situatyvus naudojimas istoriniais vaizdiniais, jubiliejinės Vytauto Didžiojo kampanijos metu tapo kryptingu ir netgi legitimuojančiu politinį režimą, nes, kaip rodo archyviniai ir publicistiniai šaltiniai, Vaižgantas ypač akcentavo ryšį tarp Vytauto Didžiojo laikų ir XX a. tarpukario Lietuvos, manydamas, kad valdžioje esantis politinis režimas tęsia Vytauto Didžiojo valstybingumo tradiciją, taip užtikrindamas lietuvių bendruomenės tautinę tapatybę. Panašią Vaižganto kaip kolektyvinės atminties ir Lietuvos kraštovaizdžio kūrėjo ir formuotojo veiklą pristato ir Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, aptarianti 1921 m. Vaižganto įsteigtos „Lietuvai pagražinti draugijos“ veiklą. Straipnyje parodoma, kaip Tumo-Vaižganto vizijos bei veiksmai aktyvino memorializacijos procesą Lietuvoje, formavo nuostatą, kad būtina statyti paminklus istorinėms asmenybėms ir taip užpildyti įamžinimo vakuumą, atsiradusį dėl carinės okupacijos draudimo turėti nacionalinius monumentus. Per tautos tapatybę formuojančios ir palaikančios kolektyvinės atminties problematiką minėti tyrimai siejasi su Gitanos Vanagaitės straipsniu, siūlančiu pažvelgti į Vaižganto laikysenos atraminius sandus – romantiškąjį idealizmą ir tautiškumą kaip į pasaulėžiūrinius, lėmusius Vaižganto profesiją ir viso gyvenimo veiklos imperatyvą – tarnauti tautos laisvei ir kultūrai.

Tumo-Vaižganto laiškų kalbą nagrinėja Jurgita Venckienė, kartu parodoma, kaip kito ir formavosi lietuvių rašomoji bendrinė kalba XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, kokios kryptys kalbos formavimosi procesuose dominavo. Apibendrinama tyrimą Venckienė teigia, kad Tumas, nors ir nebuvo bendrinės kalbos normų kūrėjas, tačiau ją stebėjo ir vertino, ieškodamas racialesnių kalbos formų variantų, kuriuos rinkosi nepaisydamas ideologinių nuostatų, todėl, būdamas katalikų dvasininkų atstovas, automatiškai neperėmė jų siūlomo kalbos modelio, daug ką skolindamasis iš pasauliečių siūlymų. O Ksenija Kazarinova, pasitelkusi semiotinio metodo siūlomas priegas, aptaria puikybės formas Vaižganto *Pragiedruluose*.

Per Simono Daukanto atminties įamžinimo istorijos refleksiją su numeryje spausdinama vaižgantiniama siejasi Rūtos Lazauskaitės straipsnis, atveriantis sunkų ir lėtą Daukanto kūrybinio genijaus tapsmą *atminties vieta*. Be kita ko, straipsnyje, remiantis įvairiomis tarpukariu pasirodžiusiomis studijomis ir straipsniais, akcentuojamas Daukanto idėjų europinis lygmuo.

Šio numerio *Colloquia* pokalbių skiltyje Žydrone Kolevinskienė kalbina literatūrologę, vertėją Violetą Kelertienę ir rašytoją Birutę Putrius. Nors pokalbį paskatino kone objektyvios priežastys – lietuviškai pasirodęs Birutės Putrius romanus *Paklydę paukščiai* (*Lost Birds*) ir Violetos Kelertienės su Maryte Racys į anglų kalbą išversta ir JAV išleista Žemaitės kūrybos rinktinė *Marriage for Love*, tačiau pokalbis skleidžiasi plačiau, užgriebdamas daug įvairių kultūrinių plotmių ir kontekstų.

Šio numerio recenzijų skiltyje – keturios recenzijos, argumentuotai, nevengiant poleminių klausimų ir svarstymų, aptariančios naujausias monografijas: Marijus Šidlauskas recenzuoja kolektyvinę monografiją *Maironio balsai*; Rita Tūtlytė apžvelgia Jūratės Levinos parengtą Algirdo Juliaus Greimo anksnyvoju kūrybos laikotarpiu (1947–1959) raštų straipsnių rinkinį *Apie viską ir nieką*; Vaidas Šeferis aptaria Dalios Satkauskytės ir Aušros Jurgutienės parengtą straipsnių rinkinį anglų kalba *The Literary Field under Communist Rule*, o Naglis Kardelis – a. a. filosofo Vaclovo Bagdonavičiaus ir literatūrologės Aušros Martišūtės-Linartienės didelės apimties monografiją *Vydūnas*.

GITANA VANAGAITĖ

Foreword

This interdisciplinary issue, which includes articles by historians, literary critics and researchers of culture and language, is dedicated to the personality, multifaceted cultural activities and creativity of Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933), one of the main creators of modern Lithuanian culture, whose 150th birthday we celebrated last year.

The first article in this issue written by Vilma Žaltauskaitė discusses Vaižgantas's priesthood, one of the most important choices he made in his life, his studies at the Samogitian (Telšiai) Roman Catholic Theological Seminary (1888–1893) and his first clerical years in the Samogitian Roman Catholic Diocese. The article is particularly valuable and significant in that it introduces new archival documents of the Roman Catholic Church, secular government and ego-documents. Moreover, their interpretations help to clarify some historiographical details that have been prevalent in the research of Vaižgantas's biography.

Dangiras Mačiulis discusses one Vaižgantas's cultural activity in particular—his attempts to construct collective memory, which at first used as situational historical images, later became a purposeful and even legitimizing tool for the political regime during Vytautas the Great's jubilee campaign. The archival and other sources demonstrate that Vaižgantas especially emphasized the connection between the times of Vytautas the Great and the 20th-century interwar Lithuania, believing that the present political regime continues the tradition of Vytautas the Great's statehood, thus ensuring the Lithuanian national identity.

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė writes about similar activities of Vaižgantas—that of an originator and moulder of collective memory and the Lithuanian landscape, by discussing the activities of the Society for Making Lithuania Beautiful established by Vaižgantas in 1921. The article highlights how Vaižgantas's visions and actions accelerated the process of memorialization in Lithuania and formed the attitude that it is necessary to build monuments to historical figures and fill the vacuum created by the tsarist ban on national monuments.

Gitana Vanagaitė's article is related to the research on the issues of collective memory that forms and maintains nation's identity. The author proposes to look at Vaižgantas's point of view and its two important components, romantic

idealism and nationalism, that shaped his worldview and determined his profession. They also guided him towards his lifelong commitment—to serve the freedom and culture of the nation.

Jurgita Venckienė examines the language of Vaižgantas's letters, at the same time showing the changes which the standard written Lithuanian language underwent in the late 19th century and the early 20th century and the directions it took. Venckienė states that even though Vaižgantas did not create standard language norms, he paid close attention looking for more rational variants of language forms, which he chose despite ideological views. A representative of the Catholic Church, he did not automatically adopt its proposed language model, often considering and relying on the language model suggested by the laity. In another article, Ksenija Kazarinova, using the semiotic method, analyzes the forms of pride in Vaižgantas's novel *Pragiedruliai* [Flashes].

The article by Rūta Lazauskaitė, which looks into the history of Simonas Daukantas's memorialization in the interwar Lithuania, contributes to the corpus of articles on Vaižgantas by showing the difficult and slow transformation of Daukantas's creative genius into a *place of memory*. By presenting various studies and articles published in the interwar period, the author stresses the European mentality of Daukantas.

In the discussion section, Žydronė Kolevinskienė talks to literary critic and translator Violeta Kelertienė and writer Birutė Putrius. Although the conversation was prompted by almost objective reasons—the publishing of the books, Putrius' novel *Lost Birds* and Žemaitės's *Marriage for Love* translated into English by Violeta Kelertienė and Maryte Racys—the conversation unfolds in more than one direction, covering a variety of different contexts.

The review section includes four reviews that discuss the latest books and raises controversial issues. Marijus Šidlauskas writes about the collective monograph *Maironio balsai* [The Voices of Maironis]. Rita Tūtlytė reviews a collection of articles *Apie viską ir nieką* [About Everything and Nothing] written by Algirdas Julius Greimas in 1947–1959 and compiled by Jūratė Levina. Vaidas Šeferis discusses the collection of articles, *The Literary Field under Communist Rule* by Dalia Satkauskytė and Aušra Jurgutienė. Naglis Kardelis reviews a voluminous monograph *Vydūnas* by Vaclovas Bagdonavičius and Aušra Martišiūtė-Linartienė.

GITANA VANAGAITĖ